

KİTAP İNCELEMESİ

Holz, Hans Heinz (2010), **Sosyalizmin Yenilgisi ve Geleceği** (Çev. Yener Orkunoğlu) (İstanbul: Yordam Kitap, 160 s.).

Uzun yıllar Hollanda'da Marburg ve Groningen Üniversitelerinde akademisyenlik yapmış Alman felsefe profesörü ve Almanya Komünist Partisi teorisyenlerinden Hans Heinz Holz'un "Niederlange und Zukunft des Sozialismus" adlı eserinin ilk basımı 1991'de, düzeltilmiş ikinci basımı 1992'de yapılmıştır. Kitabın ikinci baskısının Türkçe çevirisi ise Eylül 2010'da basılmıştır. Bu noktada, kitabın Türkçe baskısının Almanca baskısından daha geniş olması önemli bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira, son bölümdeki *Revizyonist Dönüm Noktası* başlığı taşıyan kısım, kitabın orijinal baskılarından daha sonraki bir tarihte yazılmış¹ ve Holz'un isteğiyle Türkçe baskıda yer almıştır.

Kitabın ilk iki bölümünde Marksist-Leninist teori üzerinde ayrıntılı bir şekilde duran Holz, teori geliştirilirken belirli bir temelin korunmasının zorunlu olduğunu aksi takdirde ortaya farklı bir dünya görüşü çıkacağından hareketle, Marksist-Leninist teoriyle ilgili değerlendirmelerinin çıkış noktalarını oluşturan on tez öne sürüyor. Bu tezler ana hatlarıyla şöyle sıralanabilir (s.40-46):

1-Komünistleri sosyalizmin diğer taraftarlarından ayıran, geleceğin toplum düzeni ve ona ulaştıracak yol hakkındaki görüşlerini, çekirdeği Marks, Engels ve Lenin tarafından işlenmiş bulunan tarihsel materyalizme dayandırmalarıdır.

2-Bir tarih teorisi olarak Marksizm-Leninizm, özü itibariyle, bir dogma olamaz; yalnızca tarihsel değişimleri kendi içinde işleyen bir teori olabilir.

¹ Belirtilen internet adreslerinden, söz konusu kısmın, 2007'de Junge Welt gazetesinde, 2009'da da Communist Review dergisinde yayımlandığı anlaşılmaktadır. <https://www.jungewelt.de/loginFailed.php?ref=/2007/12-13/009.php> (19.10.2010).; http://www.comunistreview.org.uk/index.php?option=com_content&view=category&id=2:cr52-spring-09&Itemid=3&layout=default (19.10.2010).

3-Bir teorinin gelişmeye açık olması, onun keyfi bir şekilde değiştirilebileceği anlamına gelmez. Marksizm-Leninizm, tüm tarihin sınıf mücadeleleri tarihi olduğu kavrayışını terk etseydi, kendisi olmaktan çıkardı.

4-Tüm iradelerden eylem gücüne sahip gerçek bir ortak iradenin çıkabilmesi için, tek tek kişilerin (ortak iradenin oluşturulma sürecine katıldıktan sonra) bireysel özelliklerini geri planda tutarak, örgütsel biçime uymaları gerekir. Bu, tüm devrimci partiler için ayakta kalmanın ve etkili olmanın koşulunu oluşturan disiplin ilkesidir.

5-İşçi sınıfının, *sınıf* olarak hayata geçirilebilmesi ve tarihsel misyonun öznesi olabilmesi için, genel olarak insanların ve işçi sınıfının üyelerinin durumlarının bilincine, yani *sınıf bilincine* ihtiyaç vardır.

6-Üretici güçlerin gelişme düzeyinin yeni niteliği bilimsel-teknik devrimde kendini gösterir. Eğer toplumsal kurumlar aracılığıyla mülk edinme ve paylaşım adaleti sağlansaydı, bilim ve teknik, bugün genel bir yüksek maddi refah düzeyini garanti edebilirdi. Diğer yandan bilim ve teknik, insan soyunun ve doğanın büyük bir bölümünün yok edilmesi olanağını sunmaktadır. Genetik ve zihinsel-fiziksel manipülasyonlar insanlığı tehdit etmektedir. Üretim ilişkilerinin kapitalist biçimi bu çelişkiyi yüz milyonlarca insanın sefaleti düzeyine yükseltir, savaş tehlikesini sürekli artırır. Yalnızca sosyalist bir toplum, insanlığa insana yaraşır bir gelecek perspektifi sunabilir.

7-Kendini gerçekleştirme, başkalarına dirsek atma değildir; tam tersine, temelinde, kişinin başkalarıyla dayanışma içinde kendisi olabileceğinin kavranması vardır. Dayanışma ve insanın toplumsallığının bilinci, yani sosyalist ahlak, Komünist Manifesto'daki şu pragmatik ifadenin önkoşuludur: “Her bireyin özgürce gelişmesi, herkesin özgürce gelişmesinin koşuludur”.

8-İşçi sınıfının tarihsel misyonu komünist partinin görevinin iki yönü bulunmaktadır. Birincisi, bütünsel bir toplumsal planlamanın gerekli olması, ikincisi, işçi sınıfının, özgür ve eşit yurttaşlardan oluşan ve herkesin kendi yeteneklerini çok yönlü olarak geliştirebileceği bir toplum kurma hedefini gerçekleştirme gerekliliği. Yalnızca böyle bir komünist toplum “insan haklarını” garanti altına alabilir.

9- Partinin önderlik rolü bürokratik mekanizmalara dönüşerek katılaşmamalı (ki parti sürekli olarak bu tehlikeye maruz bırakılır), bu rol, politik gücün ürünü olmalı ve onun sayesinde korunmalıdır.

10-Kapitalizm, kendi varlığını sürdürme gücünden büyük kayıplar verse de, üretici güçlerin gelişimini örgütleme yeteneğine hala sahiptir.

Marks'ın da belirttiği üzere: “İçerdiği bütün üretici güçleri geliştirme potansiyelini tüketmeden, bir toplumsal oluşum tarih sahnesinden çekip gitmez”.

En yeni tarihsel gelişmeler bile bu temel tezlerden vazgeçmek için bir neden oluşturmamaktadır (s.48). Çünkü, kapitalist sistem (tüm reformlara karşın), insan karşısı, sömürücü ve krize yatkın karakterini hiçbir zaman kaybetmeyecektir, bu nitelikler sistemin yapısına aittir (s.49).

Holz, kapitalizmin zayıflıkları ve çelişkilerini irdelerken, sanayinin kendi ihtiyaçlarını, tüketicilere, sanki bu ihtiyaçlar onların ihtiyaçlarıymış gibi aşıladığı saptamasını yapıyor ve ekliyor: “İnsan, tüketici olarak ihtiyaçlarını özgürce karşıladığını düşünürken, artık değer - yatırım - üretim - dolaşım - yeni artık değer şemasına uygun bir şekilde, üretim sürecinde başkaları tarafından yönetilen bir aktarım kayışına dönüşür. İnsanların ihtiyaçları, yani sözde en özel ve içsel kişilik özellikleri, sermayenin birikim sürecinin mekanizmaları tarafından dayatılır. Kapitalizmde bireyin görüntüdeki özgürlüğü, gerçekte sermaye yasalarının birey üzerindeki egemenliğidir” (s.88). Böylelikle birey sermayeye bağımlı olur. Marksizmin, tarihsel açıklama gücünü güncel olarak da korumak istiyorsa “kapitalist sistemin kendi kriziyle nasıl baş ettiğini ve kriz içerisinde görünüşe göre (geçici olarak) büyüme yeteneğini nasıl koruduğunu ve bunu başarmak için ne tür gayri-insani bedellerin ödendiğini açıklayabilecek bir teori” (s.57) sunmak zorunda olduğunu belirtiyor. Ona göre “kapitalizmin krizi, kendi üretim tarzının yarattığı sorunları, kendi üretim ilişkileri içinde çözememesidir; bu sorunları sosyalizm çözebilirdi, fakat o da, sistemler arası rekabetin belirleyici olduğu bir ortamda, gelişmelere yön veremeyecek kadar zayıftı. Sosyalizmin zayıflığı kapitalizmin avantajıydı ve kapitalizm de bunu kendi iç çelişkilerini derinleştirmek pahasına kullanmasını bildi” (s.61-62). Bu bağlamda Holz, Marksizmin krizde olduğu görüşüne şiddetle karşı çıkmakta ve Marksizmin insanlığın bugünkü durumunun kavramasını sağlayabilecek olan yönetsel araçlara sahip olduğunu savunmaktadır (s.58).

Bugün *Komünist Parti* adını taşıyan bir partinin neden kurulmak zorunda olduğu ve parlamenter-demokratik sistemde sıradan herhangi bir parti olarak değil de komünist parti olarak görülebilmesi için hangi amaca yönelmek zorunda olduğunu incelerken parti içi demokrasinin önemine vurgu yapan Holz'a göre, “parti tabanını karar alma süreçlerine dahil eden bir örgütsel yapı, komünist parti yaşamının vazgeçilmez bir unsurudur. Bunu ihmal etmek, partiyi kaçınılmaz olarak bozulmaya götürür. Parti tabanını sürekli olarak teorik gelişim sürecine katmak, partinin karar alma süreçlerinin, öncülük görevinin gerektirdiği şekilde düzenlenmesinin temel koşuludur” (s.71).

Üçüncü bölümde Holz, Marksizmin diğer tüm dünya görüşlerinden ve felsefelerden üstün olduğu iddiasında bulunuyor ve bunu beş temel özelliğe dayandırıyor (s.96-99):

- 1-Marksizm (tarihsel materyalizm olarak), tarihsel süreçleri rasyonel bir açıklama modelidir.
- 2-Marksizm (doğanın evrensel diyalektiği veya diyalektik materyalizm olarak), dünyanın bütünlüğünün, bütünselliğinin kurucu ilkesidir.
- 3-Marksizm (bilimsel sosyalizm olarak) insancıl bir toplumsal düzenin temel planını tasarlar.
- 4-Marksizm (bilimsel sosyalizm olarak) çağının sorunlarını kavramlaştırır.
- 5-Marksizm (politik eylem kılavuzu olarak) teori ile pratiğin birliğini kurar.

Bununla birlikte, teori iki temel hata yapmıştır. Birinci hata, kapitalizmin zayıflıkları, çürüme belirtileri ve iç çelişkilerinden hareketle, onun sürekli zayıflayıp çöküşe gideceği, sosyalizminse kaçınılmaz olarak uzun olmayan bir sürede galip geleceği sonucunu çıkarmaktı. Zira kapitalizmin sahip olduğu toplumsal zenginlik kaynakları ve bunları, sömürülenleri dikkate almadan sonuna kadar kullanabileceği gerçeği küçümsenmişti. Ayrıca krizin kapitalizmin hareket biçimi olduğu gerçeği de görülememişti. İkinci hata, yine kapitalizmin içinde bulunduğu durum ve Ekim Devrimi'nin başarılmasından kaynaklanan haklı gururdan, çağın *kapitalizmden sosyalizme geçiş çağı* olduğu sonucunu çıkarmaktı. Oysa sosyalist toplumlar, kapitalist metropollerle karşılaştırıldığında ekonomik olarak zayıftı ve sistemler arası rekabette kapitalist dünya pazarının koşullarına bağımlıydı. Sosyalist kurumların olağanüstü koşullar altında hızlı bir şekilde dayatılmasına karşın halkın büyük bir kısmında sosyalizm öncesi bilinç ve davranış biçimleri egemenliğini sürdürdü. Bunların sonucu olarak sosyalist toplumlarda, işçi sınıfı partisi tarafından temsil edilen proletarya diktatörlüğünün süresinin uzatılması, devrimci alginın giderek zayıflaması ve gittikçe artan bürokratikleşme temelinde, yapısal sorunlar vardı. Bu hataların sonuçları da bir dizi yanılğı, yanılısama, meşrulaştırma ideolojileri, gerçekçi olmayan hedefler ve sonunda genel bir teorik ve aynı zamanda pratik durgunluk oldu (s.100-103).

“Marksist felsefenin ilk görevi, insanın anlık konumunun ve dünyayla değişen ilişkilerinin açıklanmasını ve belirlenmesini sağlayan kendi kavramları üzerinde sürekli olarak çalışmaktır” (s.120) diyen Holz, Marksizmin üzerinde çalışması gereken sorun alanlarının, öne çıkan şu güncel unsurlar tarafından belirlendiğini ifade ediyor: “Teknik uygulamaların ve uygulama olanaklarının yeni niteliği, özgürlük alanlarındaki yeni genişleme ve daralmalar, ihtiyaçlar

sisteminin yapısal dönüşümü (Marksistler tarafından şimdiye kadar anlaşılmasa da bir şekilde ihmal edilmiştir), küresel sorunlar, kültürlerin karşılaşması ve iç içe geçmesi sonucu ortaya çıkan daha yeni olgular, her yerde hazır ve nazır olan medya aracılığıyla toplumsal bilinçte görüntü üretiminin yeni biçimi” (s.120-121).

Yazar, son bölümde ilk sosyalist toplumların başarısızlık nedenlerini ekonomik koşulların olgunlaşmaması, bürokrasi sorunu ve teorinin yoksullaşması başlıkları altında analiz ediyor. Batı’yı geçme ve hatta bu amaca beş on yıl içinde ulaşma hedefini içeren sloganların gerçekçi olmadığını, sosyalizmin gelişmesiyle birlikte yeni bir ihtiyaçlar sistemi, yaşamdan yeni beklentiler, kısaca yeni bir dünya görüşü gelişip büyümeliyken, ihtiyaç anlayışının Batı’daki tüketim biçimine uygun bir şekilde dönüştürülmesinin büyük bir hata olduğunu belirtiyor (s.129). Bu başarısızlıkta genel olarak; ekonomik gerilik, kitlelerin az gelişmiş bilinç düzeyi ve devlet ile partinin politik örgütlenme biçiminden kaynaklanan sorunların etkili olduğunun altını çizerken Sovyet sisteminin çürümesinin nedenlerinin Stalin dönemine bağlanmasına karşı çıkıyor, bunu Stalinizm travmasının bir parçası olarak görüyor ve Stalin’in arkada bıraktığı iddia edilen hatalarının onun ölümünden sonraki 35 yıl içinde düzeltilmediğini söylüyor (s.154).

Yazarın Türkçe baskıya yazdığı önsözde de belirttiği gibi kitap, Doğu Avrupa’daki sosyalist toplumların çöküşüne bir cevap denemesi olarak, ama daha çok gelecek için sosyalizm perspektifini açık tutmak amacıyla kaleme alınmıştır. O dönemden bu yana dünyadaki politik ve ekonomik gelişmeler dikkate alındığında kitaptaki değerlendirmeler ve saptamalar güncelliğini hala korumaktadır. Son 20 yılda kapitalizmin ulusal ve/veya küresel ölçekte girdiği her krizde gündeme gelen Marksizmin ulusal ve küresel sorunlara getirdiği perspektiflerin daha iyi anlaşılması ve daha sık hatırlanması açısından Holz’un “Sosyalizmin Yenilgisi ve Geleceği” adlı kitabı ilgi çekici, hatta yararlı ve önemlidir. Ayrıca, konuyla ilgili Türkçe literatüre de önemli bir katkıdır.

Umut BEKCAN, Pamukkale Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Araştırma Görevlisi.

